

УДК 373.2.091.2:316.47

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.5.2>

Світлана СМОЛЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0001-5427-1285

Бібліографічний опис статті: Смолюк, С. (2022). Особливості міжособистісної взаємодії вихователя і вихованців закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 10–14, doi:

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ І ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано теоретико-методологічні засади формування міжособистісної взаємодії вихователя і вихованців закладу дошкільної освіти. Автором проаналізовано, що побудова міжособистісної взаємодії базується на принципі психологічно рівноправного співробітництва вихователя та вихованців закладу дошкільної освіти і є необхідною умовою реалізації особистісного підходу. Зокрема, автором досліджено, що в закладі дошкільної освіти міжособистісна взаємодія (педагогічне спілкування) відбувається між вихователем і дітьми, батьками, колегами, і спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності, стосунків. З'ясовано, що успішність суб'єкт-суб'єктної взаємодії залежить від характеру зв'язків між вихователем та вихованцем. Зв'язок цих суб'єктів освітнього процесу здійснюється у формі міжособистісної взаємодії. Розвиток міжособистісної взаємодії відбувається у три етапи: встановлення психологічного контакту між учасниками взаємодії; власне відбувається сумісна діяльність, яка спрямована на досягнення мети міжособистісної взаємодії; завершення взаємодії у зв'язку з отриманням її результату, що супроводжується виникненням взаєморозуміння між учасниками взаємодії. Визначено, що основними компонентами готовності педагогів до реалізації взаємовідносин з вихованцями є: позитивна психологічна настанова вихователя на власну педагогічну діяльність; готовність до міжособистісної атракції; готовність до рефлексії; емпатія; особистісна ідентифікація; інтерактивність; гнучкість, пластичність мислення; готовність до виконання ролі фасилітатора; формування життєвої компетентності та життєстійкості.

Досліджено, що всі складові міжособистісної взаємодії характеризуються взаємністю і обіймають такі явища як взаєморозуміння, взаємовплив, взаємопізнання, взаємовідношення, сумісність та спрацьованість. Ознаками міжособистісної взаємодії є: реально функціонуючий зв'язок суб'єктів (вихователь-вихованець), їх взаємозалежність, наявність взаєморозуміння, взаємодопомоги, співпереживання, взаємовплив.

Ключові слова: взаємодія, міжособистісна взаємодія, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, вихованець, вихователь закладу дошкільної освіти.

Svitlana SMOLIUK

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0003-0261-8595

To cite this article: Smoliuk, S. (2022). Osoblyvosti mizhosobystisnoi vzaiemodii vykhovatelya i vykhovantsiv zakladu doshkilnoi osvity [Peculiarities of interpersonal interaction between the teacher and pupils of the preschool education institution]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 10–14, doi:

PECULIARITIES OF INTERPERSONAL INTERACTION BETWEEN THE TEACHER AND PUPILS OF THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

The article analyzes the theoretical and methodological foundations of the formation of interpersonal interaction between the teacher and pupils of the preschool education institution. The author analyzed that the construction of interpersonal interaction is based on the principle of psychologically equal cooperation between the teacher and pupils of the preschool education institution and is a necessary condition for the implementation of the personal approach. In particular, the author researched that interpersonal interaction (pedagogical communication) takes place between the teacher and children,

parents, and colleagues in a preschool education institution, and is aimed at establishing a favorable psychological climate, optimizing activities, and relationships. It was found that the success of subject-subject interaction depends on the nature of the relationship between the teacher and the pupil. The connection of these subjects of the educational process is carried out in the form of interpersonal interaction. The development of interpersonal interaction takes place in three stages: establishment of psychological contact between the participants of the interaction; actually there is a joint activity, which is aimed at achieving the goal of interpersonal interaction; completion of the interaction in connection with obtaining its result, which is accompanied by the emergence of mutual understanding between the participants of the interaction. It was determined that the main components of teachers' readiness to implement mutual relations with pupils are: positive psychological guidance of the teacher on his own pedagogical activity; readiness for interpersonal attraction; readiness for reflection; empathy; personal identification; interactivity; flexibility, plasticity of thinking; readiness to play the role of a facilitator; formation of life competence and vitality.

It has been studied that all components of interpersonal interaction are characterized by reciprocity and include such phenomena as mutual understanding, mutual influence, mutual recognition, mutual relations, compatibility and cooperation. Signs of interpersonal interaction are: a really functioning relationship between subjects (educator-educated), their interdependence, the presence of mutual understanding, mutual assistance, empathy, mutual influence.

Key words: interaction, interpersonal interaction, subject-subject interaction, pupil, educator of preschool institution.

Актуальність проблеми. Основну роль в психічному розвитку та становленні особистості відіграє взаємодія дитини з середовищем і, в першу чергу, з соціальним оточенням, засвоєння нею досвіду дорослих в ігровій та навчальній діяльності. Це висуває підвищені умови до взаємодії на різних рівнях діяльності та спілкування, зокрема, дослідження проблеми міжособистісної взаємодії вихователя та вихованців має велике значення для вирішення питань, пов'язаних з організацією сумісної діяльністю налагодженням міжособистісних стосунків та створенням позитивного психологічного клімату в закладі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням особливості міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку з дорослими та однолітками приділяли увагу багато відомих українських і зарубіжних вчених. Серед науковців, котрі досліджували проблематику міжособистісної взаємодії, варто відзначити праці М. Єлагіна, О. Смірнова (в пізнавальній діяльності), Т. Антонова, Н. Короткова, Н. Пантіна (в ігровій діяльності), О. Кононко, Т. Піроженко, Р. Терещук (в спільній самостійній діяльності); М. Боришевський, О. Венгер, Д. Ельконін, А. Ружська, Г. Счастлива та ін.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел визначити особливості міжособистісної взаємодії вихователя і вихованців закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжособистісна взаємодія була предметом наукового дослідження багатьох учених і висвітлена в працях вітчизняних та зарубіжних психологів. Зокрема, розглядалися такі питання, як співвідношення взаємодії, спіл-

кування, сумісну діяльність та комунікацію (Г. М. Андреева, М. М. Обозов, В. М. Панфьоров); взаємодію як форму активності суб'єкта (Б. Ф. Ломов); взаємодію як умову сумісної діяльності; (А. Л. Журавльов); суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини в освітньому процесі закладів дошкільної освіти (В. Вербицького, В. Мачуського, Г. Пустовіта, А. Сиротенка, Т. Сущенко); фактори, що спричиняють взаємодію (Ю. Л. Ханін); взаємодію у контексті часу та простору (Я. Щепанський).

У широкому розумінні взаємодія визначається як процес впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного та їхня взаємна зумовленість та зв'язок; як об'єктивна та універсальна форма руху, розвитку, що визначає існування та структурну організацію будь-якої системи. Взаємодія охоплює всі види суспільних процесів і людської діяльності (працю, пізнання, спілкування, виховання, навчання тощо) і кожна з наукових галузей, враховуючи свою специфіку, розширює та уточнює визначення цього терміна.

Побудова міжособистісної взаємодії базується на принципі психологічно рівноправного співробітництва вихователя та вихованців закладу дошкільної освіти і є необхідною умовою реалізації особистісного підходу і водночас умовою формування компетентностей майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти (Smoliuk, 2022, p. 120).

Міжособистісні стосунки виникають на основі готовності партнерів до позитивної міжперсональної взаємодії у спільній діяльності. Здатність людини до взаємодії визначається як суб'єктивними факторами її індивідуального розвитку, так і особливостями соціальних інститутів, що мають на неї вплив.

У міжособистісних стосунках індивід може бути одночасно як суб'єктом, так і об'єктом впливу, пізнання, оцінки. Це детермінується суб'єкт-суб'єктними і суб'єкт-об'єктними взаємовідносинами, які виникають у процесі життєдіяльності людей. Чинником реалізації стосунків є спілкування як важлива, невід'ємна сфера взаємин людей, сама життєдіяльність індивідів, а також як реалізація всієї системи міжособистісних стосунків (Zhelanova, 2012, p. 72).

В дослідженнях відзначається, що до структури взаємодії входять: суб'єкти взаємодії, взаємний зв'язок, взаємний вплив один на одного, взаємні зміни суб'єктів спілкування. При цьому взаємодія складається з дій, які визначають: діючий суб'єкт; об'єкт дії чи суб'єкт, на який спрямовано вплив; метод дії чи спосіб використання засобів впливу; реакцію індивіда, на якого впливають, чи результат дії (Savchyn, 2012, p. 6). Отже, успішність суб'єкт-суб'єктної взаємодії залежить від характеру зв'язків між вихователем та вихованцем. Зв'язок цих суб'єктів виховного процесу здійснюється у формі міжособистісної взаємодії.

В закладі дошкільної освіти міжособистісна взаємодія (педагогічне спілкування) відбувається між вихователем і дітьми, батьками, колегами, і спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності, стосунків. Коржук О. зазначає, що педагогічне спілкування є поліфункціональним явищем, оскільки забезпечує обмін інформацією (комунікативний аспект), пізнання особистості, співпереживання, самоствердження (перцептивний), продуктивну організацію взаємодії (інтерактивний) (Korzhuk, 2012, p. 7).

Поняття «міжособистісна взаємодія» розкривається через такі поняття, як «взаєморозуміння», «взаємодопомога», «співпереживання», «взаємовплив». Спираючись на трактування, можна виділити такі ознаки міжособистісної взаємодії: реально функціонуючий зв'язок суб'єктів (вихователь-вихованець), їх взаємозалежність, наявність взаєморозуміння, взаємодопомоги, співпереживання, взаємовплив.

Желанова В. основними компонентами готовності педагогів до реалізації суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин з вихованцями відносить: *позитивна психологічна настанова вихователя на власну педагогічну діяльність*, що забезпечує його готовність брати на себе

ініціативу у визначенні доцільного стилю взаємовідносин з вихованцями групи; *готовність до міжособистісної атракції*, що розуміється як взаємоповага, вияв симпатії до особистості дитини, здатність створювати позитивну атмосферу під час теоретичних та практичних занять; *готовність до рефлексії* – осмислення педагогом того, як він насправді сприймається й оцінюється; *рефлексія* як акт самоаналізу і самопізнання педагога в контексті його спілкування з вихованцями; *емпатію* – здатність педагога «вживатися» в душевні, емоційно-психологічні стани своїх вихованців, інтуїтивно проникати у внутрішній світ партнера освітньої взаємодії, готовність до співпереживання, допомоги і підтримки в різних її формах і проявах; *особистісну ідентифікацію*, що виражається в емоційно-когнітивному ототожненні одного індивідуума з іншим (вихователю допомагає «ввійти» у внутрішній світ вихованців, відчути його у всій повноті, неповторності і різноманітності, а вихованцю вона допомагає асимілювати у своїй свідомості, психологічно «привласнити» найпривабливіші особистісні якості педагога як старшого товариша, помічника, що є носієм професійного і життєвого досвіду, творчої діяльності); *інтерактивність*, яка проявляється у вигляді різних типів і форм міжособистісних взаємовідносин між людьми і вносити корективи у власні дії та педагогічну діяльність; *гнучкість, пластичність мислення*, готовність до зміни функціонально рольових взаємин із вихованцями у процесі конкретної пізнавальної або творчої діяльності; *готовність до виконання ролі фасилітатора*, тобто педагога-консультанта, порадирика, помічника; *сформувати життєву компетентність та життєстійкість*, високий рівень розвитку пізнавальної й творчої активності, індивідуальний стиль творчої діяльності (Zhelanova, 2012, p. 74–75).

Сучасні дослідники пропонують структуру міжособистісної взаємодії до якої входять:

- певні спонукання (інтерес, розуміння потреби у взаємодії, співробітництві, спілкуванні тощо);
- певна поведінка (мова, дії, жести, міміка і т.п.);
- емоції і почуття (задоволення від спілкування, симпатія чи антипатія, взаємна атракція або негативні стани та ін.);

– пізнання (сприймання іншого, мислення, уява, уявлення);

– саморегуляція, воля (витримка при відсутності взаєморозуміння, володіння собою у випадку конфлікту, надання допомоги іншим у важкій ситуації тощо) (Tarasiuk, 2014, p. 648).

Будучи одним із суб'єктів виховного впливу на вихованців, вихователь є організатором їх педагогічної взаємодії з природним, предметним та соціальним середовищем. Головне під час організації такої взаємодії – не лише забезпечення активної позиції вихованців у досягненні цілей і завдань виховної взаємодії, а й створення необхідних соціально-психологічних умов для самореалізації кожним із них своїх духовних можливостей, забезпечення людинотворчого характеру освітнього процесу.

У дослідженнях Ситнік С. наголошено, що розвиток міжособистісної взаємодії відбувається у три етапи. Перший етап – встановлення психологічного контакту між учасниками взаємодії. Другий етап – власне відбувається сумісна діяльність, яка спрямована на досягнення мети міжособистісної взаємодії. Третій етап – завершення взаємодії у зв'язку з отриманням її результату, що супроводжується виникненням взаєморозуміння між учасниками взаємодії (Sytnik, 2014, p. 98).

Міжособистісна взаємодія вихователя і вихованця в закладі дошкільної освіти повинна ґрунтуватися на принципах: взаємоповага,

довіра, доброзичливість, діалогічність, які, власне, є виявом суб'єкт-суб'єктних стосунків, що стимулює зростання самоактивності дитини і створює можливості для задоволення її актуальної потреби у творчій самореалізації та самоствердженні (Zhelanova, 2016). У цьому полягає головна особливість дошкільної освітньої діяльності, що будується на взаємній співтворчості педагога і вихованців, на їхній дружбі і духовній спільності, на визнанні самоцінності творчої особистості дитини, на взаємоповазі і взаємній зацікавленості у спільному успіху і наслідках цієї діяльності. Така особливість дошкільного педагогічного процесу пояснюється тим, що дитина опиняється в ньому за покликом своїх внутрішніх мотивів, потрапляє в інше (на відміну від школи) освітнє середовище, де відсутні стандарти, однакові вимоги до всіх або примус. Головним тонусом взаємин педагога і дітей, атмосферою життя дитячого колективу мають бути розумна доброта і доброзичливість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, одним із першочергових завдань вихователя для створення успішної міжособистісної взаємодії є налагодження взаємин між вихованцями, забезпечення їхньої особистісної свободи, ініціативності та активності у спілкуванні. Така взаємодія є необхідною умовою ефективної співпраці вихователя з вихованцями в закладі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Желанова В. Суб'єкт – суб'єктна взаємодія вихователя і вихованців як засіб творчої самореалізації особистості. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2. С. 71-76. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2016_2_16
2. Коржук О. Чуйне ставлення вихователя до дітей як засіб налагодження педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі ДНЗ. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 34. С. 101-107. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_17
3. Савчин М. В. Особливості міжособистісної взаємодії суб'єктів навчання. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_40
4. Ситнік С. В. Характеристика та ознаки міжособистісної взаємодії. *Наука і освіта*. 2014. № 11. С. 156–161. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_11_31
5. Смолюк С. Сутнісний аналіз поняття «міжособистісної взаємодії» вихователя закладу дошкільної освіти. *«Acta Paedagogica Volynienses»*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 1. Т. 1. С. 118–122.
6. Тарасюк Л. М. Особливості становлення міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць К-ПНУ імені Огієнка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2014. Вип. 24. С. 646–657.

REFERENCES:

1. Zhelanova V. (2016) Subiekt – subiektna vzaiemodiia vykhovatel'ia i vykhovantsiv yak zasib tvorchoi samorealizatsii osobystosti [Subject – the subjective interaction of the educator and students as a means of creative self-realization of the individual]. *Pedahohichniy chasopys Volyni*. № 2. P. 71–76. (in Ukrainian)

2. Korzhuk O. (2014) Chuine stavlennia vykhovatel'ia do ditei yak zasib nalahodzhennia pedahohichnoi vzaiemodii u navchalno-vykhovnomu protsesi DNZ [Sensitive attitude of the educator to children as a means of establishing pedagogical interaction in the educational process of secondary schools]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser. : Filosofiia, pedahohika, psykhologiiia*. Vyp. 34. p. 101–107. (in Ukrainian)
3. Savchyn M. V. (2012) Osoblyvosti mizhosobystisnoi vzaiemodii subiektiv navchannia [Features of interpersonal interaction of subjects of study]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Vyp. 1. (in Ukrainian)
4. Sytnik S. V. (2014) Kharakterystyka ta oznaky mizhosobystisnoi vzaiemodii [Characteristics and signs of interpersonal interaction]. *Nauka i osvita*. № 11. P. 156–161. (in Ukrainian)
5. Smoliuk S. (2022) Sutnisnyi analiz poniattia «mizhosobystisnoi vzaiemodii» vykhovatel'ia zakladu doshkilnoi osvity. «Acta Paedagogica Volynienses». *Volynskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. Lutsk : Vydavnychi dim «Helvetyka»*. Vyp. 1. T. 1. p. 118–122.
6. Tarasiuk L. M. (2014) Osoblyvosti stanovlennia mizhosobystisnoi vzaiemodii ditei doshkilnoho viku. *Problemy suchasnoi psykhologii : Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ohiiienka*. Kyiv : Instytut psykhologii imeni H.S. Kostiuca NAPN Ukrainy. Vyp. 24. S. 646–657.